

## PLATON'UN İDELERİ'NE BAZI İSLAM DÜŞÜNÜRLERİNCE YAPILAN ATIF VE DEĞERLENDİRMELER

İsmail Erdoğan  
Dr., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi  
[ierdogan@firat.edu.tr](mailto:ierdogan@firat.edu.tr)

Platon'un İdeleri İsrâkî İslam filozoflarınca Türlerin Efendisi (Rabbu'n-Nev') olarak adlandırılmış bir kavramdır. Türlerin Efendisi, her varlık türünün koruyup gözeticisi olan ve tamamen akılsal varlıklardır. Bunun yanında ayrıca bir de Muallak İdeler anlayışı bulunmaktadır. Bu ideler ise, Akıllar Âlemi ile Cisimler Âlemi arasında bulunan ve Platon'un İdeleri'nden farklı olan idelerdir. Bu idelerin bulunduğu âleme, Muallak İdeler Âlemi denilmektedir. Söz konusu âlemde Câbulk Câburs ve Hurkalya adında üç gizemli beldenin bulunduğu iddia edilmektedir. Ancak Platon'un İdeleri ile Muallak İdeler zaman zaman bir birine karıştırılmaktadır.

### Giriş

Felsefî ilimlerin İslam Dünyası'na girmesiyle birlikte, Platoncu literatür, büyük ölçüde Müslümanlar tarafından tanınmış ve İslam Felsefesi'nin gelişmesi üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Ancak İslam filozofları, Yunan'dan aldıkları görüşleri aynen benimsemek yerine, bu fikirleri daha da geliştirerek orijinal bir felsefe meydana getirmişlerdir. Onların geliştirdikleri fikirlerden birisi de, Platon'a ait olan İdeler fikridir. Bu amaçla İdeler ile ilgili çok sayıda eser yazılmış ve Platon'a atfedilen bazı fikirler, İslam inançları ile bağlantı kurularak açıklanmaya çalışılmıştır.

İslam filozoflarının yapmış oldukları bu yorumlar neticesinde, İdeler ile ilgili iki farklı kavram karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birisi Platon'un İdeleri (el-Müsülü'l-Eflâtuniyye) ve diğeri de Muallak İdeler (el-Müsülü'l-Muallaka)'dır. Bu iki kavram, zaman zaman birbirine karıştırılmakta ve aynı kavram olarak algılanmaktadır. Ancak, bu karışıklığın farkına varan bazı düşünürler, söz konusu iki kavramın gerçekte birbirinden farklı olduğunu göstermek amacıyla eserler yazmışlardır. Yazılmış olan bu eserlerden bir kısmı, doğrudan Platon'un İdeleri (el-Müsülü'l-Eflâtuniyye)<sup>1</sup> olarak adlandırılırken, bir kısmı da böyle bir adlandırma yapılmamakla birlikte, eserlerinde ideler hakkında geniş açıklamalara yer vermişlerdir.

1 Katip Çelebi, Platon'un İdeleri ile ilgili muhtelif kişiler tarafından yazılmış çok sayıda eser bulunduğunu bildirmektedir. (Bkz: *Keşfu'z-Zunûn*, C.I, Haz. Şerafettin Yaltkaya- Rifat Bilge, C.I, Dersaadet, 1310,

Bu kısa girişten sonra, şimdi de, İslam filozoflarının, Platon'un İdeleri ile Muallak İdeler ve bunlara yükledikleri anlamları daha geniş bir biçimde ele almak istiyoruz.

### *a-Platon'un İdeleri (el-Müsülü'l-Eflâtuniyye)*

Platon'un İdeleri, özellikle İsrakî İslam filozofları tarafından farklı biçimlerde yorumlanmış olan bir kavramdır. Ancak bu kavramı sadece İsrakî Felsefe'ye hasretmemek gerekir. Zira, Meşşâî İslam filozofları ile bazı kelimacı ve tasavvufçuların da, bu kavramı kullandıklarını görmekteyiz. Meşşâîler, bu kavramlara daha çok eleştirel biçimde yaklaşırken; İsrakîler ideleri kabul etmişler ancak, Platon'dan farklı olarak yorumlamışlardır. Bu sebeple biz önce, meşşâîlerin eleştirel yaklaşımlarını kısaca belirtip, daha sonra asıl konumuz olan İsrakîlerin görüşlerini açıklamaya çalışırken, sırası geldikçe de tasavvufçuların görüşlerine yer vereceğiz.

Meşşâî filozoflar, Platon'un, daha çok siyaset ve ahlak ile ilgili fikirlerini benimsedikleri için, Tümel kavramlar olarak gördükleri İdeler fikrine, sadece tümel kavramlarla ilgili açıklamalarında yer vermişlerdir. Çünkü meşşâîler, tümeleri, gerçekte varlığı olmayıp sadece zihinde tasavvur olunan kavramlar olarak kabul etmektedirler<sup>2</sup>. Bu görüşü savunanların başında Farabî gelmektedir. Farabî'ye göre, sadece cüz'îlerin hâriçte varlığı bulunmaktadır. Tümel ise, gerçekte varlığı bulunmayan mahiyetlerdir. Mesela, tümel bir kavram olan insanlık, sadece bir mahiyet olup, hâriçte bir varlığı bulunmamaktadır. Halbuki, bu tümel kavramın zihin dışı bireylerini oluşturan insanlar, hâriçte varlık sahibidirler<sup>3</sup>. Dolayısıyla, Tümel kavramlar olarak kabul edilen İdeler'in de hâriçte bir varlığının bulunduğu söylenemez.

Farabî'nin bu görüşlerine rağmen, İdeler hakkında kısa bir değerlendirme yapan Molla Sadrâ, Farabî'nin, Platon'un İdeleri'ni, Allah'ın zâtı ile kâim ilmî sûretler olarak yorumladığını belirtmektedir<sup>4</sup>.

İbn Sina ise, Platon'un İdeleri'nin ne olduğunu ve nasıl ortaya çıktığını tarihi bir süreç olarak ele aldıktan sonra, bu fikrin tenkidini yapmaktadır. İbn Sina'ya

563). Bu eserlerden birisi, Abdurrahman Bedevi tarafından neşredilmiş olan, ancak yazarı bilinmeyen "el-Müsülü'l-Akilyetü'l-Eflâtuniyye" (Kahire, 1947) adlı eserdir. Diğeri ise, Osmanlı ilim ve devlet adamlarından İbrahim Kasabşazâde'nin "Platon'un İdeleri ile Muallak İdeler ve Aralarındaki Fark" (Risâle Fî Beyan-ı Müsülü'l-Eflâtuniyye ve'l-Müsülü'l-Muallakatu ve'l-Farku Beynehumâ, Beyazid Devlet Kütüphanesi, Umûmî Kitaplar Bölümü, no: 3941) adlı eseridir. Üçüncüsü ise, yine Osmanlı ilim adamlarından İbrahim Gözübüyükzâde de "Platon'un İdelerini Tahkik Risâlesi" adlı eseridir.

2 Abdulkerim b. Ebi Bekir Ahmed eş-Şehrîstani, *el-Milel ve'n-Nihal*, tah. Emir Ali Mehna- Ali Hasan Faur, Beyrut-Lübnan, 1414/1993, 410.

3 Farabî, *Deâvî'l-Kalbiyye*, Haydarabad, 1349, 10.

4 Geniş bilgi için bkz: Sadreddin Şirâzî (Molla Sadrâ), *eş-Şevâhidi'r-Rubûbiyye*, tash. Seyyid Celaeddin Aştıyanî, Meşhed Üniv. Yay., 1967, 156-157.

göre, İdeler fikri Sokrates ve Platon tarafından ortaya atılmıştır. Çünkü bu filozofların fikirleri, tabiat hakkındaki açıklamalarından çok; ta'limiyyât<sup>5</sup> ve özellikle de ilahiyyât ile ilgili alanlarda yoğunlaşmaktadır. Felsefî ilimleri bu şekilde üç kategoriye ayıran Sokrates ve Platon, benzer ayrımı, varlık hakkında da yapmışlardır. Yani onlara göre varlıklar da; tabiî, ta'limî ve aklî varlık olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Meselâ, cisimler tabiî, sayı ve geometrik şekiller ta'limî ve ideler ise aklî varlıklardır. Bu varlıklardan cismanî varlıklar gerçek olmayan "fasit" varlıklar, ta'limî varlıklar da sureti olduğu halde cisimleri olmayan ancak zihinde bulunan yarı gerçek varlıklardır. Aklî varlıklar ise, gerçek varlıklar olup ideler (müsül) olarak adlandırılan tümel kavramlardır<sup>6</sup>.

İbn Sina, ideler hakkındaki tarihi gelişimi böylece aktardıktan sonra, bu görüşlerin doğru olamayacağını izah edip, onları tenkit etmektedir. Çünkü İbn Sina'ya göre böyle bir görüş, yani bütün cismanî varlıkların birer tümel kavramının bulunması ve varlıklarını bu tümellerden alması, gerçekçi bir görüş değildir<sup>7</sup>.

Platon'un İdeler hakkındaki görüşlerini benimsemekle birlikte, bunları farklı biçimlerde yorumlayanlar, genelde İşrakî filozoflardır. İşrakî filozoflar, Platon'un İdeleri'ni, nuranî görünüşleri olan mücerret bir cevher olarak görmektedirler. Onlara göre Platon'un İdeleri, felekler, yıldızlar, basit unsurlar ve onların bileşiklerinin türlerini idare eden soyut cevherlerdir. İşte bu cevherlere İşrakîlerce, dinî terminolojide "melek" olarak kabul edilen Türlerin Efendisi/Efendileri (Erbâbu'l-Envâ') adı verilmiştir<sup>8</sup>.

Platon'un İdeleri'ni, Türlerin Efendisi olarak adlandıran İşrakî filozoflara göre, ister Muallak İdeler Âlemi'nde<sup>9</sup>, ister Felekler Âlemi'nde, isterse Cisimler Âlemi'nde olsun, her varlık türünün koruyucusu ve gözeticisi olan varlıklar bulunmaktadır. Bu varlıklar, koruyucusu oldukları varlıkların adlarıyla anıldığı gibi, zaman zaman farklı adlarla da anılırlar<sup>10</sup>. Meselâ, su türünün koruyucusu (rabbu'l-miyah)'na Hurdâd, ağaç türünün koruyucusu (rabbu'l-Eşcar)'na Murdâd, ateş türünün koruyucusu (rabbu'n-nâr)'na Erdibihişt, maden türünün koruyucusu (rabbu'l-Meadîn)'na ise

5 Ta'limiyyat, felsefenin, ta'limi varlıklar hakkında görüş belirten bir dalıdır. Ta'limi varlıklar ise, maddî olmamakla birlikte "kendisinde üç boyutun varlığı gözlenebilen" şeydir, diye tarif edilmektedir. Bu tarife göre talimî varlıklar, geometrinin konusu olan üçgen, kare, daire gibi şekillerdir. Talimî cisimleri inceleyen ilme "talimî ilim" (ilmu't-talimî) denir. Bkz. Bekir Karlığa, "Cisim", T.D.V.İ.A, C. VIII, İst. 1993, 29.

6 İbn Sina, *eş-Şifa*, (el-İlahiyyat-2), tak. İbrahim Medkur, tahk. G.C. Anavati- Said Zayed, (b.y., trs.), 310-311.

7 İbn Sina'nın İdeler hakkındaki eleştirileri için bkz: *eş-Şifa*, (el-İlahiyyat-2), 317-324.

8 İbrahim Kasabbaşızâde, *Risâle fî Beyan-ı Müsülü'l- Eflatunîye ve'l Müsülü'l- Muallakatu ve'l- Farku Beynehumâ*, (Beyazid Devlet Kütüphanesi, Umûmî Kitaplar Bölümü, no: 3941), 152a.

9 Muallak İdeler hakkında ilerleyen sayfalarda bilgi verilecektir.

10 Bu çalışmada, cismanî âlemdeki varlıkların türlerini idare eden varlıklar üzerinde durulacağı için, diğer âlemlerle ilgili Türlerin Efendisi'ne değinilmeyecektir.

Şehriyor adı verilmektedir. Varlık hiyerarşisi içerisinde bunların belli bir sıralanışı vardır. Meselâ Erdibehişt, Behmen'den sonra yaratılan ikinci, Şehriyor üçüncü, Hurdâd beşinci ve Murdâd ise altıncı varlığa verilen isimdir. Bu isimler aynı zamanda Zerdüştlük'te birer melek adı olarak kullanılmaktadır<sup>11</sup>.

İşrakî Felsefe'nin kurucusu olarak kabul edilen Sühreverdî, hem Zerdüştlük'teki melekler inancını, hem de Sabîlîlik Dini ile Hermetik düşüncedeki bazı kavramları, Platon'un İdeleri ve İslam inancındaki melek kavramları ile uzlaştırıp, sistematize etmek suretiyle, bir tür sentez yapmaya çalışmıştır. Platon'un İdeleri olarak kabul ettiği Türlerin Efendisi'ni de, "Sahipler" (Erbâb)" kategorisi içerisindeki Cismanî Varlıkların Efendisi mertebesine yerleştirmiş ve bu mertebeye, "Türlerin Efendisi Mertebesi" adını vermiştir. Bu mertebe, varlıklar hiyerarşisi içerisinde, Tûlî Akıllar denilen varlıklardan sonra ikinci sırada yer almaktadır. Sühreverdî, bu konudaki görüşlerini, el-Meşâri' ve'l-Mutarahât adlı eserinde "Türlerin Efendisi Olan Akılların İsbatı" bölümünde geniş bir biçimde ele almıştır<sup>12</sup>.

Sühreverdî, Türlerin Efendisi'nin, varlık hiyerarşisi içerisindeki yerini belirlemek için önce, varlıkları; etki eden, etkilenen ve etki olmak üzere üç kategoriye ayırmıştır. Birinci kategori de kendi arasında; sadece etki edip etkilenmeyen ve hem etki edip hem de etkilenen olmak üzere tekrar ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, varlığı zorunlu olan Allah'tır. İkincisi ise, varlığı birinciye bağlı olan akıllardır. Akıllar da kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Birincisi, Tûlî Akıllar (meşşâilikteki on akıl) silsilesini oluşturan ve anneler (ümme-hât) olarak da adlandırılan akıllardır. Bu akıllara asıllar da denilir. İkinci kısım akıllar ise, Türlerin Efendisi olan ikincil akıllardır ki, bu akıllara Arzî Akıllar da denilmektedir.<sup>13</sup> İşte bu akıllar, yani Türlerin Efendisi, kendi türlerine ait olan bütün varlıkları toptan koruması altına alır ve kendisi de, o türün adı ile adlandırılır. Bundan dolayı Türlerin Efendisi'ne, o türün tümel (tümel) varlığı da denir. Ancak bu varlık, cisim ve cismanî olmadığı için, türünün cisimsel özelliklerini taşımayıp, tamamen ruhanî bir zat olarak kabul edilmektedir.

11 Sühreverdî, *el-Meşâri' ve'l-Mutarahât*, (Mecmua fi'l-Hikmeti'l-İlahiyye C. I, içinde). haz. Henry Corbin, İstanbul, 1945, Maarif Matbaası, 460; Muhammed Mehdi b. Ebî Zer en-Narakî el-Kaşanî, *el-Lemeâtü'l-Arşîyye, tah. Ali Evcebî*, 182/b. (Be eser <http://www.naraqî.com/ara/g/q05/06.html> sitesinden alınmıştır)

12 Geniş bilgi için bkz: Sühreverdî, *el-Meşâri*, 453-465.

13 Sühreverdî, Nur Heykelleri adlı eserinde ise bu akılları, "Babamız, türümüz tilsiminin rabbi, canlarımızı (nefislerimizi) veren ve onları bilgi yetkinlikleriyle yetkinleştiren, filozoflarda Faal Akıl adıyla çağrılan kutsal ruh (Ruhu'l-Kuds) üstün ışıklar arasındadır..." demek suretiyle Akı-ı Fa'âl olarak tanımlamaktadır. Bu ifâdelere göre Türlerin Efendisi, Faâl Akıl'dır. Krş: Sühreverdî, Nur Heykelleri, çev. Saffet Yetkin, İst. 1949, M.E.B. Yay., s. 23. Ayrıca bk. Hasan Şahin, İslam Felsefesi Tarihi Dersleri, Ankara, 2000, 149.

Sühreverdî, Türlerin Efendisi fikrinin Platon'dan önce Empedokles, Hermes (İdris) ve Agasazîmûn (Şit) gibi peygamber/filozoflar tarafından ortaya atıldığını ileri sürmektedir<sup>14</sup>.

Türlerin Efendisi fikrinin, daha sonra Molla Sadra ve Mir Damad gibi İsfahan Okulu'na ait filozoflar tarafından da savunulduğunu görmekteyiz. Onlara göre de, dünyadaki varlıkların faaliyet ve ontolojik niteliklerinin gerçek sebebi olan ruhlar âleminde, ruhanî varlıklar bulunmaktadır. Bu varlıklar, hükmü altında bulunan varlıkların ilk örneği (enmuzec-i evvel), alter ego (diğer ben)'ları veya arketipleri olup, Türlerin Efendisi olarak adlandırılırlar<sup>15</sup>.

Bazı İslam düşünürleri, Platon'un İdeleri'ni; Mebde-i Evvel (Allah)'den sudûr eden ilk varlık olup, aralarında illet ve ma'lul olmayan Ceberut âlemindeki Arzî Akıllar olarak yorumlamışlardır. Bu akıllardan her birisi maddî âlemde bulunan türlerden birisini, kuvveden fiile çıkararak onun, yönetilmesi (tedbîr) ve korunması görevini üstlenmiştir. Bu özelliklerinden dolayı bu akıllara, Türlerin Efendisi denilmektedir<sup>16</sup>.

Kelamcı filozoflardan el-Îcî ise, Platon'un İdeleri'nin, Türlerin Efendisi olduğu görüşündedir. Ona göre Platon, her türün; ezelî, ebedî ve soyut bir varlığının bulunduğunu iddia etmiştir. Bu soyut varlıklar, sahibi oldukları türleri idare etmekle görevlendirilmişlerdir. Platon ise bunlara, İdeler (müsül) adını vermiştir. Platon'un İdeler olarak kabul ettiği şeyleri, el-Îcî, Türlerin Efendisi olarak adlandırmıştır<sup>17</sup>.

İşrakî İslam filozoflarının bu görüşlerine baktığımız zaman, onların Platon'un İdeleri'ni, varlık türlerinin koruyucusu olan soyut cevherler olarak yorumladıklarını görmekteyiz. Ancak burada cevaplandırılması gereken bazı sorularla karşılaşmaktayız: Acaba Platon, İdeler'i İslam filozoflarının yorumladığı şekilde mi, yoksa daha farklı olarak mı izah etmektedir? Eğer Platon'un görüşleri, İslam filozofları ile aynı doğrultuda ise bir problem yok. Şayet Platon, bu fikirlerini farklı bir şekilde açıklamış ise, onun gerçek fikirleri nelerdir ve İslam filozofları niçin bu fikirleri farklı biçimlerde yorumlama ihtiyacı hissetmişlerdir?

Platon'un kendi eserlerine ve Aristoteles'in Platon'un İdeleri hakkında verdiği bilgilere bakılırsa, Platon'un, İdeler hakkındaki görüşleri ile Müslüman filozoflar tarafından yorumlanan fikirler arasında büyük farklılıklar bulunduğu görülür. Bu

14 Sühreverdî, *el-Meşari*, 453, 463.

15 Geniş bilgi için bk: Molla Sadrâ, *eş-Şevahidu'î- Rubûbiyye*, tashih ve Takdim, Seyyid Celaledin Âştîyanî, Meşhed, 1346, 166-170S; S. Hüseyin Nasr, "İsfahan Okulu", çev. Mustafa Armağan, (İslâm Düşüncesi Tarihi, C.III, edit. M. M. Şerif, İstanbul, 1991.), İnsan Yay., 141.

16Abdulhadî el-Fazîlî, *Hulasatu İlmi'l-Kelam*, 85.

([http://209.15.64.9/makteba/makteba\\_aqayed/kalam/data/a/.html](http://209.15.64.9/makteba/makteba_aqayed/kalam/data/a/.html))

17 Abdurrahman b. Ahmed el- Îcî, *el- Mevakıf fî İlmi Kelam*, Kahire (trç.), 60-61.

farklılıkları gösterebilmek için, İdeler fikrine ve bu fikrin Platon tarafından nasıl yorumlandığına da bir göz atmamız gerekir.

İdeler hakkındaki eleştirileri ile tanınan Aristoteles'e göre, İdeler Nazariyesi Herakleitos'a kadar uzanmaktadır. Ona göre Herakleitos, bütün duyuşal şeylerin sürekli bir akış ve değişme içinde olduğu görüşündedir. Sürekli değişmekte olan bir şeyin ise, kesin bilgisinden bahsedilemez. Öyle ise duyuşal şeylerin dışında bazı kalıcı ve değişmeyen başka gerçekliklerin var olması gerekir. İşte bunlara tümel kavramlar anlamında İdeler denilir. Herakleitos'tan sonra bu fikir Sokrates tarafından da savunulmuştur. Ancak Sokrates bunlara "tümeler" demiş, fakat bağımsız varlıklar olarak kabul etmemiştir.

Aristoteles'e göre, İdeler fikrini sistematize eden ilk filozof Platon'dur. Platon, daha önce Herakleitos ve Sokrates tarafından "tümel" olarak kabul edilen İdeler'in, bağımsız ve gerçek varlıklar olduğunu ileri sürmüştür. O, İdeler'i, ayrı bir varlık addederek bunların, duyuşal varlıkların değişmeyen ve sürekli kalıcı birer numunesi olduğunu, duyuşal varlıkların varlık ve isimlerini bunlardan aldıklarını savunmuş ve bu varlıklara da İde (İdea) demiştir<sup>18</sup>.

Platon'un İdeleri'ni daha iyi anlayabilmemiz için onun, varlık hakkındaki görüşlerine de kısaca değinmekte fayda olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Platon'un varlık anlayışında genel olarak\* iki tür varlıktan söz edilmektedir. Bu varlıklardan birisi, içinde bulunduğumuz, duyularımızla algıladığımız ve sürekli değişmekte olan bir varlıktır. Platon buna "Görünüşler Âlemi" demiştir. Diğeri ise, bu âlemin aksine meydana gelmediği gibi, yok da olmayacak olan varlıktır ki, Platon buna da "İdeler Âlemi" adını vermiştir. Görünüşler Âlemi'ndeki her şeyin İdeler Âlemi'nde bir idesi, ilk örneği (arketip) bulunmaktadır. Bu âlemdeki her şey, İdeler Âlemi'ndeki varlıkların gölgesi mesabesinde. Platon bu görüşünü Timaios<sup>19</sup> ve özellikle Devlet kitabındaki "mağara istiaresi"nde<sup>20</sup> açıklamaktadır.

Platon'a göre, Görünüşler Âlemi'ndeki herhangi bir varlık, günün birinde yok olmaya ve bu dünyadan gitmeye mahkumdur. Çizmiş olduğumuz bir üçgeni veya bir yazıyı tekrar silebiliriz. Ancak bu üçgen ve yazının idelerini yok etmek mümkün değildir. Çünkü İdeler, özleri gereği öncesiz ve sonsuz olup, mutlak bir varlığa sahiptir. Biz bunları duyularımızla değil ancak aklımızla kavrayabiliriz. İdeler; doğmuş, yok olmayacak, içine hiçbir yabancı nesne kabul etmeyen, kendisi de başka

18 Aristoteles, *Metafizik*, çev. Ahmet Arslan, İst. 1996, Sosyal Yay. 110, 112, 117, 540-541.

\* Genel olarak dememizin sebebi, ilerleyen sayfalarda da değineceğimiz gibi, Platon'da üçüncü bir varlığın bulunduğu dair iddiaların bulunmasıdır. Bu iddiaları yeri geldiğinde belirteceğimiz için, şimdilik bir hatırlatma yapmakla yetineceğiz.

19 Platon, *Timaios*, çev. Erol Güneş - Lütfi Ay, İst. 1997, M.E.B. Yay., 66 vd.

20 Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz, İst. 1988, Remzi Yay., 199.

hiçbir şeyin içine girmeyen, duyularla algılanmayan ve yalnız kavramlarla ifade edilebilen değişmez şekillerdir<sup>21</sup>.

Platon'un ideler anlayışı ile, Müslüman düşünürlerin bu ideleri yorumlayışını karşılaştırdığımız zaman, arasında ne denli farklılıklar bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu farklılıkları şöyle özetleyebiliriz: Platon'a göre İdeler, yaratılmamış olan ezeli varlıklardır. Ancak Müslümanlar bunu mümkün varlıklar kategorisi içinde değerlendirmektedirler<sup>22</sup>. Ayrıca Platon, idelerin bu âlem üzerinde bir etkide bulunup bulunmadığı hakkında kesin bir bilgi vermezken, Müslüman filozoflar idelerin, türlerin yöneticisi ve koruyucusu olduğunu iddia etmektedirler<sup>23</sup>.

İslam filozoflarının, İdeleri niçin Platon'dan farklı olarak yorumladıkları sorusuna gelince, bu soruya net bir cevap vermek gerçekten de zordur. Çünkü İslam filozoflarının, bu soruya cevap olabilecek bir açıklamada bulunmaları bir yana, bilakis onlar bu görüşleri, Platon'dan aldıklarını iddia etmektedirler.

Bize göre İslam filozoflarının, Platon'un fikirlerini farklı olarak yorumlamalarının iki sebebi olabilir. Birincisi, Platon'un iddia ettiği İdeler fikri, Allah'tan başka bir ezeli varlığın bulunmadığı<sup>24</sup> şeklindeki İslam inançlarıyla tam olarak uyuşmamaktadır. Zira, biraz önce belirttiğimiz gibi Platon, İdeleri ezeli, ebedi ve değişmeyen soyut cevherler olarak görmekte ve bu cevherlerin, cisimler aleminin yaratılmasında, Tanrı tarafından örnek alındığını iddia etmektedir<sup>25</sup>. Halbuki İsrakî filozoflar, İdeleri, cevher olarak kabul etmekle birlikte, varlığını Allah'tan alan etki eden (müessir) ve aynı zamanda etkiyi kabul eden (müteessir) varlıklar olarak görmektedirler<sup>26</sup>. Eğer onlar da İdeleri, Platon'un iddia ettiği gibi kabul etmiş olsalardı, bu fikir ile İslam inancı arasında bir çatışma söz konusu olurdu. Bu yüzden İdeleri, Platon'un anlayışından farklı olarak yorumlamış olabilirler. İsrakîlerin bir diğer gerekçesi ise, özellikle Sühreverdî'nin, Zerdüşlük'ten etkilenmesi olarak gösterilebilir. Çünkü Zerdüşlük'te de, Türlerin Efendisi olarak kabul edilen varlıklar, Platon'un İdeleri gibi ezeli varlıklar olmayıp, varlığı Tanrı'ya bağlı olan soyut varlıklardır<sup>27</sup>. Bizce bu iki sebepten dolayı İsrakî filozoflar, Platon'un İdeleri'ni farklı olarak yorumlamışlardır.

21 Platon, *Timaios*, 65-66.

22 Kasabbaşızâde, 152b.

23 Kaşanî, *el-Lemeât*, 180b.

24 Buharî, Megazi, 67, 74, Bed'ul-Halk, 1; Tirmizî, Menâkıb, 3946.

25 Platon, *Timaios*, 44-45, 68.

26 Sühreverdî, *el-Meşarî*, 453-54.

27 Krş. İsmail Erdoğan, "İsrakîlik'in İslam Felsefesi İçerisindeki Yeri ve Kaynakları", Fırat Üniversitesi İlahiyet Fakültesi Dergisi, 8, Elazığ, 2003, 168-69.

### b- Muallak İdeler (el-Müsülü'l-Muallaka)

İşrakîlerin kullandığı diğer bir kavram da, Muallak İdeler'dir. İşrakî filozoflarca Vasıta Âlemi, Ceberut Âlem ve Ara Âlem gibi adlar verilen Muallak İdeler Âlemi, Akıllar Âlemi ile Cisimler Âlemi arasında bulunan ve her iki âlem arasında bir nevi geçişi sağlayan bir köprü vazifesi görmektedir. Ayrıca bu âlem, hem Akıllar Âlemi'ndeki varlıkların, hem de Cisimler Âlemi'ndeki varlıkların birer sûretinin bulunduğu bir aynaya benzetilmektedir. Muallak İdeler Âlemi, tamamen soyut bir âlem olmadığı gibi, duyularla algılanabilen somut bir âlem de değildir<sup>28</sup>.

Muallak İdeler Âlemi'ne, yukarıda belirttiğimiz adların yanında, Sekizinci Tabiat ve Misâlî Miktar Âlemi de denilmektedir. Bu iddiayı savunanlardan İbrahim Kasabbaşızâde'ye göre miktarî (niceliksel) âlem sekiz kısma ayrılmaktadır. Bunlardan yedisi, hissî miktarlar âlemi olan yedi gezegenin etkisinde kalan yedi iklimdir<sup>29</sup>. Bu yedi iklimi yöneten gezegenlere de yedi tabiat denir. Sekizinci tabiat ise, Misâlî Miktarlar Âlemi olan Muallak İdeler'dir. Bu âlem her hangi bir iklimin yöneticisi değildir. Muallak İdeler Âlemi'nde ister soyut olsun isterse somut olsun, her varlığın ve hatta renk, şekil, tad, koku, ışık, hareket, sükun ve buna benzer şeylerin bile zâtı ile kaim olup, madde, zaman ve mekanla alakası olmayan birer idesi (misâl) bulunmaktadır. Ancak bu âlemde bulunan ideler, türlerin değil cüz'î varlıkların idesidir<sup>30</sup>.

Muallak İdeler Âlemi, gerçekte, İşrakî filozofların yorumladıkları biçimdeki İdeler'e değil, Platon'un izah ettiği İdeler Âlemi'ne benzemektedir. Çünkü bu âlemde, bütün varlıkların zâtı ile kaim ideleri bulunmaktadır.

İşrakî filozofların savundukları Muallak İdeler Âlemi'ne benzer bazı âlem anlayışlarının, Tasavvuf'ta da bulunduğunu görmekteyiz. Ancak tasavvufçular bu âleme; İlahî Kudret Âlemi, nefs-i mutmainnenin ulaştığı âlem, İlahî Mutlak Gizlilik Âlemi, Ceberût Âlem, İlahî Tecellîler, Berzah ve Misâl Âlemi<sup>31</sup> gibi farklı isimler vermişlerdir. Onların bu âlem ile ilgili görüşleri, Muallak İdeler Âlemi'ne oldukça benzemektedir.

28 Geniş bilgi için bkz: İsmail Erdoğan, *İbrahim Kasabbaşızâde'nin Felsefî Görüşleri* (Basılmamış Doktora Tezi, A.Ü. Sos.Bil. Enst., 2001), 160 vd.

29 İklim, Doğu'dan Batı'ya doğru paralel biçimde yedi kısma ayrılan dünyanın her bir kısma bir iklim denir. İhvan-ı Safa'nın her iklime Tümel Nefs'in bir gücü olarak bir gezegenin hükmettiği ve bu iklimlerde yaşayan insanların beden ve ruhlarının bu güçlerden etkilendiği görüşünü ileri sürdüğü iddia edilmektedir. Bkz:S. Hüseyin Nasr, *İslam İslâm Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, çev. Nazife Şişman, İst. 1985, İnsan Yay.,103.

30 İbrahim Kasabbaşızâde, *Sefinetü'l-Mesâil*, (Süleymaniye Ktp. Halet Efendi-792) , 51a- 53a.

31 Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İst. 1995, Marifet Yay., 113; Hayranî Altıntaş, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara, 1991, A.Ü. İlahiyat Fak. Yay., 51, 57, 117.

Muallak İdeler Âlemi ile Tasavvuf'taki Misal Âlemi arasındaki benzerliği göstermesi bakımından, Kayserili Davud'un, Misal Âlemi hakkındaki görüşlerinin, bize bu hususta yeterli bilgiyi vereceği kanaatindeyiz. Kayserili Davud'a göre Misâl Âlemi, nurânî cevherden oluşan bir âlemdir. Bu âlem; nicelik ve duyusal olması açısından cismanî cevherlere, nuranî olması açısından ise soyut aklî cevhere benzemektedir. Dolayısı ile Misal Âlemi, ne birleşik maddî bir cisim, ne de soyut aklî bir cevherdir. Bu âlem, a'razî bir âlem olmayıp, soyut saydam cevherlerle, maddî yoğun cismanî cevherler arasında ayırt edici bir sınırdır. Misâl Âlemi; arşı, kürsüyü, yedi göğü, yerleri ve felekleri içine almaktadır. Hatta, Hz. Peygamber'in miracı bile bu âlemde gerçekleşmiştir. Bu âlemde bulunan suretlerin gölgesi, cisimler âlemindeki varlıkların suretlerini meydana getirir. Misâl Âlemi'nde bulunan bir varlığın suretinin, Cisimler Âlemi'nde gerçekleşmesi için, bu suretlerin cismanî bir şekle bürünmesi gerekir. Meselâ, bu âlemde bulunan Cebrail, Cisimler Âlemi'ne geldiği zaman, kendi aslı suretinde değil insan suretinde görünmüştür<sup>32</sup>.

Kayserili Davud'un tanımladığı Misal Âlemi, biraz sonra da belirteceğimiz gibi, İşrakî filozoflarca Muallak İdeler Âlemi'nde bulunduğu iddia edilen beldelerden Hurkalya ile benzer özellikler taşımaktadır. Zira Hurkalya da, kendisinde cismanî hayat ve Kutsal Akıl'ın bulunduğu felek<sup>33</sup>, dünya ile ahiret arasında bulunan Misâl Âlemi, Berzah hayatı, toplum içinde yaşanan ferdi hayat ve sekizinci iklim<sup>34</sup> gibi anlamlara gelmektedir. Hatta Hz. Peygamber'in Mirac hadisesini Hurkalya olarak değerlendirenler bile bulunmaktadır. Bu değerlendirmeye göre Hz. Peygamber, Mirac gecesinde dört unsurdan tamamen sıyrılmak sûretiyle öyle bir hale gelmiştir ki, maddî âlem ile manevî âlem arasında bir berzah olmuştur. İşte buna Hurkalya denilmektedir<sup>35</sup>.

Muallak İdeler Âlemi ile Tasavvuf'taki benzer âlemlerin karşılaştırmasını yaptıktan sonra, şimdi de bu âlemlerle ilgili, üzerinde durmamız gereken üç terimden bahsetmek istiyoruz. Bu terimler, Câbulk, Câburs ve Hurkalya terimleridir. İşrakî filozoflar bu terimleri, Muallak İdeler Âlemi'nde bulunan üç gizemli belde olarak kabul ederken, tasavvufçulardan bazıları bu terimleri, tasavvufî birer makam olarak görmektedirler.

İşrakî filozoflara göre, bu üç beldenin varlığı, bir hadis ile sabittir. Zira Hz. Peygamber, "*Câbulk ve Câburs unsurlar âlemine ait ideler, Hurkalya ise felekler*

32 Davud el-Kayserî, *Mukaddimât*, çev. Hasan Şahin- Turan Koç- Seyfullah Sevim, Kayseri, 1997, Kayseri B.Ş. Belediyesi Yay., 43- 46.

33 Hakim Molla Ali Nuri, *Şerhani li Hadisi "Hel Reayte Racülen"*, tah. Hamid Naci İsfahanî, (b.y, trz.), 154.

34 M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul, 1993, M.E.B. Yay. 253.

35 Cafer Subhanî, *Furûğ-ı Ebediyet*, I, Kum, 1367, 315.

âlemine ait idelerdir"<sup>36</sup> buyurarak bu beldelerin varlığı hakkında bilgi vermiştir<sup>37</sup>. Yani, Câbulk ve Caburs, Cisimler Âlemi'ne ait beldelerin idesi, Hurkalya ise, Felekler Âlemi'ne ait beldelerin idesidir.

Bazı işrakî filozoflara göre, iyi kimselerin ruhları öldükten sonra Câbulk'a gider ve işledikleri güzel ameller, kendilerine güzel sûretler olarak gösterilir. Kötü kimselerin ruhları ise öldükten sonra Câburs'a gider ve onların yaptıkları ameller de kendilerine kötü sûretler şeklinde gösterilir<sup>38</sup>. Bazı filozoflara göre ise Câbulk, Akıllar âlemi ile Cisimler Âlemi arasında bulunan ve dünyadaki bütün varlıkların sûretlerinin, Câburs ise dünyada iken kazanılan amellerin birer sûretinin bulunduğu bir berzahtır<sup>39</sup>. Yani Câbulk; hem soyut, hem de somut olan varlıkların ideleri olduğu halde, Caburs, sadece soyut varlıkların idesi olarak kabul edilmektedir. Bu beldelere gizemli veya mistik beldeler adı da verilmektedir.

Sühreverdî'ye, göre bu beldeler, vecd halinde erişilen ve uyku ile uyanıklık arasında görülen tezahürler veya sadık rüyalarda görülen aklî sûretlerin içinde bulunduğu yerlerdir. Hatta kendisi bu beldelerden Câburs'ta Aristoteles ile görüştüğünü de iddia etmektedir<sup>40</sup>.

Tasavvufçular ise, bu terimlere bazı tasavvufî anlamlar yüklemişlerdir. Mese-lâ, bazı tasavvufçulara göre Câbulk, vücub ve imkan dairelerini içine alan ulûhiyet mertebesidir. Eşyanın esas sûreti burada mevcut olup, bütün varlıkların doğuş yeridir. Câburs ise bütün hakikatlerin zuhur yeri olan insanın varlığıdır. İlahî zatın aydınlığından doğan her şey, insanın varlığında son bulur. Bundan dolayı Câbulk'un doğuda Câburs'un ise batıda olduğuna inanılır<sup>41</sup>.

Bazı tasavvufçulara göre ise Câbulk, mutlak varlık ile âlem arasında bir berzahtır. Câburs ise Tanrı'nın bütün sıfatlarını toplayan varlık, yani insandır. Câbulk'tan doğan, yani mutlak varlıktan zuhur eden; Câburs'ta batar, yani insan varlığına dönüşür. Bir başka anlayışa göre ise Câbulk, manevî eğitime başlayan bir talibin gerçeğe ulaşma yolunda ilk, Câburs da, mutlak varlık âlemine ulaşmada son duraktır<sup>42</sup>.

Görüldüğü gibi tasavvufçular da bu iki belde hakkında farklı görüşler bildirmişlerdir. Fakat onların bu mesele ile ilgili görüşlerini, ruh anlayışları ile birlikte

36 Böyle bir hadiseye, ne sahih ne de mevzu hadis kitaplarında rastlanmıştır.

37 Kasabbaşızâde, *Sefine*, 53a-b.

38 S. Hüseyin Nasr, *İsfahan Okulu*, 141; Süleyman Uludağ, "Câbelkâ-Câbelsâ", D.İ.A., VI, İst, 1992, 525.

39 Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, 1997, Rehber Yayıncılık, 167.

40 Sühreverdî, *Kitabu't-Telvihat*, (Mecmua fi'l-Hikmeti'l-İlahiyye C. I, içinde). haz. Henry Corbin, İstanbul, 1945, Maarif Matbaabı, 70-71.

41 Uludağ, a.g.m., 525.

42 Cebecioğlu, 167.

değerlendirdiğimiz zaman, bu beldeler hakkındaki kanaatimiz daha netleşecektir. Tasavvufçular, ruhun bedene girmeden önce Ruhlar Âlemi'nden Misal Âlemi'ne geldiğini ve burada bir süre kalarak bedene girmek için hazırlık yaptığını iddia ederler<sup>43</sup>. Bu süre içerisinde kaldıkları yer, bu âlemdeki Câbulk ve Câburs beldeleri olabilir. Aynı şekilde ruhun bedenden çıktıktan sonra varacağı ve Berzah denilen âlem de yine bu âlemdir. Çünkü tasavvufçulara göre Misal Âlemi, hem ruhun bedene girmeden önce bulunduğu âleme, hem de bedenden ayrıldıktan sonra varacağı âleme verilen bir isimdir. Ancak bu iki âlem, aynı âlem olmasına rağmen, ruhun bedene girmeden önceki bilgisi ile bedene girdikten sonraki bilgisi farklı olduğu için, iki farklı âlem gibi algılanmaktadır. Halbuki bu ikilik Misal Âlemi'nden değil, bu âlem hakkındaki bilgiden kaynaklanmaktadır<sup>44</sup>.

İşrakî filozofların savundukları Muallak İdeler Âlemi fikrinin, İslam Tasavvufu'ndaki Misal Âlemi ile bir çok bakımdan benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu itibarla, Tasavvuf'taki âlem anlayışlarının, İşrakiler üzerinde etkili olduğu da söylenebilir. Bunun yanında, Platon'un âlem anlayışının da İşrakiler üzerinde etkili olduğu kanaatindeyiz. Zira Platon "Timaios" adlı eserinde varlıklar hakkındaki görüşlerini belirtirken, iki ayrı varlıktan bahsetmekte, ancak üçüncü bir varlığın da bulunduğunu ima etmektedir.

Platon, bu varlıkların birincisini şöyle tarif eder:

*"Böyle olunca her şeyden önce, doğmamış ve yok olmayacak, içine hiçbir yabancı nesne kabul etmeyen, kendi de başka hiçbir şeyin içine girmeyen, gözle görülmeyen, bütün duyarlarla duyulmayan, yalnız kavram tarafından görülebilen değişmez şekli kabul etmek lazımdır."*<sup>45</sup>

Bu varlık bilindiği gibi Platon'un "İdea" dediği şeydir.

Platon, İkinci bir varlığı ise şöyle açıklar:

*"Aynı adı taşıyan ve ona benzeyen, ama duyarlarla duyulan, doğan, her zaman hareket halinde olan, belli bir yerde doğup sonradan orayı bırakarak yok olan ve duyguya bağlı kanaatle duyulabilen ikinci bir tür varlıktır."*<sup>46</sup>

Bu varlık ise Platon'un "Görünüşler Âlemi" dediği varlıktır. Platon'daki bu iki âlem hakkında zaten bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Ancak Platon'da, üçüncü bir âlem veya üçüncü bir varlık anlayışının bulunduğu fikri üzerinde, kesin bir kana-

43 Cavit Sunar, "İnsan- Âlem İlişkisi", A.Ü.İ.F. İslamî İlimler Dergisi, III, Ankara, 1977, 71.

44 Sunar, *Tasavvuf Felsefesi*, 63-64; Sunar, a.g.m. 72.

45 Platon, *Timaios*, 66.

46 Platon, *Timaios*, 66.

at oluşmamıştır. Ancak, bu hususta yapılan araştırmalar<sup>47</sup> neticesinde ortaya çıkan görüşleri değerlendirdiğimizde, Platon'un, üçüncü bir alem ve dolayısıyla üçüncü bir varlık çeşidi fikrine sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Platon'un, üçüncü bir tür olarak bahsettiği varlık ise, İdeler Âlemi ile Görünüşler Âlemi arasında bulunan ve İşrakiler'in Muallak İdeler Âlemi dediği âleme benzer bir âlemdir. Platon, bu âlem ile ilgili olarak da şöyle demektedir:

*"Nihayet her zaman yok olmayan, doğan her nesneye bir yer veren üçüncü bir türü vardır. Bu tür, ancak duygunun giremediği, karışık bir düşünüşle sezilebilir; ona, olsa olsa, zorla inanılabilir. Biz onu bir rüyada imiş gibi, kendi kendimize var olan her şeyin mutlaka belli bir yerde bulunması, belli bir yeri olması gerektiğini, ne yeryüzünde ne de göğün altında yeri olmayan hiçbir şey bulunmadığını söyleyerek fark edebiliriz."*<sup>48</sup>

Platon'un bu sözlerinden, İdeler ile Görünüşler âlemindeki varlıklardan başka, üçüncü bir varlıktan da söz ettiğini anlamaktayız. Ancak bu varlık, rüyâ gibi varlığı ve yokluğu kesin olarak belirlenemeyen ve diğer iki varlığa benzemekle birlikte onlardan tamamen farklı olan bir varlıktır. Zira İdeler gerçek varlıklardır. Görünüş Âlemi'ndeki varlıklar ise tamamen birer yansıma ve gölge gibidir. Bu üçüncü tür varlık ise, ikisinin arasında bulunan ve her ikisine benzemekle birlikte ikisinden de farklı olan, değişik bir varlıktır.

Buna benzer bir düşünceyi Platon, Philebos isimli eserinde de dile getirmektedir. Baştan sona Sokrates ile Protarkhos arasında bir diyalog şeklindeki konuşmalarından meydana gelen eserde, üçüncü bir varlık türünden şöyle bahsedilmektedir:

*"Sokrates- Demedik miydi ki, Tanrı evrende biri sonsuz, öbürü de sonlu olmak üzere, iki öge oluşturmuştur?"*

*Protarkhos- Evet.*

*Sokrates- Bu öğeleri iki tür olarak sayalım ve bunların birbirine karışmasından çıkan türü de, üçüncü tür sayalım."*<sup>49</sup>

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Platon'da üçüncü bir varlık türünün bulunduğunu görmekteyiz. Zira Aristoteles de, Platon'un varlık anlayışını izah ederken, cisimler ve idelerin dışında üçüncü bir varlıktan bahsetmektedir. Ona göre bu varlık, matematiksel nesnelerdir. Bunlar ezeli ve ebedi varlıklar olup, hareketsiz olmaları

47 Bu konu ile ilgili İbn Sina'nın görüşlerini daha önce aktarmıştır. Bkz: 6 ve 7. dipnotlar.

48 Platon, *Timaios*, 67.

49 Platon, *Philebos*, çev. Sabri Esat Siyavuşgil, 1998, Cumhuriyet Yay., 36 vd.

bakımından cisimlerden ve sayıca birden fazla olmaları bakımından da idelerden ayrılan "aracı" gerçekliklerdir<sup>50</sup>.

Ahmet Arslan, Aristoteles'in yukarıdaki ifâdelerini açıklarken, Platon'un varlıklar hiyerarşisine değinmekte ve Platon'un temel olarak üç tür varlıktan bahsettiğini iddia etmektedir. Bu varlıklardan birincisi İdeler, ikincisi, Aracı (Metaksy) gerçeklikler ve üçüncüsü de duyusal varlıklardır<sup>51</sup>.

Aristoteles'in, şu ifâdelerinden de Platon'un üçüncü bir varlıktan bahsettiği anlaşılmaktadır:

*"Sonra aritmetiğin konusu olan ikinci bir tür sayıyı ve bazı filozoflar tarafından "aracı" gerçeklikler olarak adlandırılan şeyleri yaratmak gerekecektir. Ancak bu "aracı" varlıklar nasıl vardırlar veya hangi ilkelerden çıkmaktadırlar veya onların niçin duyusal dünya ile İdeler dünyası arasında "aracı" olmaları gerekmektedir?"*<sup>52</sup>

Aristoteles'in bu sözlerinden de, Platon'da üçüncü bir varlık türünün bulunduğunu anlıyoruz. Bu üçüncü tür varlık, İdeler kadar soyut olmamakla birlikte cisimler kadar somut da değildir.

Bütün bu açıklamalar dikkate alındığında bizde şöyle bir kanaat oluşmaktadır: Muallak İdeler Âlemi anlayışı, Platon'daki "aracı" varlık anlayışının bazı Müslüman düşünürler tarafından dinî bir mahiyete büründürülerek ifâde edilmiş şeklidir. Zira gerek Platon ve gerekse Müslüman düşünürlerin bahsettiği üçüncü bir varlık, soyut varlık ile cismanî varlık arasında ve her iki varlığın da bazı özelliklerini kendisinde bulunduran, aracı bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Platon bu varlıklara matematiksel bir özellik izafe ederken, Müslümanlar bunu bir âlem olarak kabul etmekte ve diğer iki âlem kadar gerçek olarak görmektedirler.

Platon'un sözünü ettiği bu varlığı Sühreverdî gibi İsraki filozoflar, İslam inancındaki bazı âlem anlayışları ile birleştirerek açıklamaya çalışmışlardır. Çünkü Muallak İdeler Âlemi, daha önce de belirttiğimiz gibi, hem Tasavvuf'taki Misal Âlemi ile, hem de Berzah ve Ruhlar Âlemi denilen âlemlerle benzer özellikler taşımaktadır. Ancak Muallak İdeler Âlemi, ne Platon'un bahsettiği üçüncü tür âlem ile, ne de İslam inancında bulunan benzer âlemler ile tamamen aynı değildir. Muallak İdeler Âlemi, her iki düşünceden de etkilenmekle birlikte, tamamen farklı bir âlem olarak görülmektedir.

50 Aristoteles, 112.

51 Ahmet Arslan, (Aristoteles, Metafizik, 112-113, 2. dipnot).

52 Aristoteles, 135.

## Sonuç

Muallak İdeler Âlemi ile Platon'un İdeleri, bazı İslam düşünürleri tarafından zaman zaman bir birine karıştırılmaktadır. Meselâ, Saçaklızâde ve İbrahim Gözübüyükzâde gibi bazı Osmanlı düşünürleri, Platon'un İdeleri'ni, Akıl Âlemi ile Cisimler Âlemi arasında bulunan gölgeler âlemindeki sûretler olarak yorumlamışlardır<sup>53</sup>. Ancak, Sühreverdî de dahil olmak üzere bir çok filozofa göre, Platon'un İdele-ri, Akıllar Âlemi'nde bulunan ve varlığını kendi kendine devam ettiren nuranî cevherler olup, Türlerin Efendisi diye de adlandırılmıştır. Muallak İdeler Âlemi ise, İşrakî filozofların kabul ettiği Platon'un İdeleri'nden farklı olup, Akıllar Âlemi ile Cisimler Âlemi arasında bulunan ve ne tam olarak soyut, ne de tam olarak somut olmayan, ancak ikisinin de özelliklerin taşıyan bir âlemdir<sup>54</sup>. Bundan dolayı da "muallak" (askıda duran) adını almıştır.

Ancak burada şunu söylemeden de geçmek istemiyoruz: Aslında, Muallak İdeler Âlemi, İşrakilerin anladığı şekildeki idelerden tamamen farklı olmakla birlikte, Platon'un iddia ettiği İdeler'le benzerlik göstermektedir.

Muallak İdeler Âlemi ile Platon'un İdeleri'nin bir birinden ayırt edilmesi amacıyla, Osmanlı düşünürlerinden Kasabbaşızâde İbrahim, "*Platon'un İdeleri ile Muallak İdeler ve Aralarındaki Fark*" isimli bir risale yazarak, bu iki âlemin farklı âlem olduğunu ispatlamaya çalışmıştır. Ona göre Muallak İdeler Âlemi, biraz önce de belirttiğimiz gibi, Cisimler Âlemi ile Akıllar Âlemi arasında bulunan ve her iki âlemdeki varlıkların sûretlerinin kendisinde bulunduğu âlemdir. Rüyada görülen tüm varlıklar, aslında Muallak İdeler Âlemi'nde bulunan varlıkların müşahade edilmesidir. Çünkü ruh, uyku esnasında bedeni terk edip, Muallak İdeler Âlemine çıkar ve oradaki varlıkları müşahade eder<sup>55</sup>.

Platon'un İdeleri ile Muallak İdeler arasındaki bir diğer fark da şudur: Platon'un İdeleri olarak kabul edilen Türlerin Efendisi, şahısları değil türleri koruyan bir varlık olmasına rağmen; Muallak İdeler Âlemi'ndeki İdeler, Sühreverdî ve Kasabbaşızâde gibi bazı düşünürler tarafından, şahısları koruyan bir varlık olarak kabul edilmektedir.

Bizim de kanaatimiz odur ki, İslam Düşüncesi'nde Platon'un İdeleri ile Muallak İdeler, bazı düşünürler tarafından bir birine karıştırılsa da, gerçekte bu iki kav-

53 İbrahim Gözübüyükzâde, *Eflatun'un İdelerini Tahkik Risâlesi* (Bkz: Risâletun Fî Hakikati'l- Besmele içerisinde), Tercüme, Osman Kesioğlu, önsöz, H. Ziya Ülken, Ankara (trs), 84.

54 *el-Müsülü'l-Akıyyetü'l-Eflâtuniyye*, (yazarı meçhul), Tahk. Abdurrahman Bedevi, Kahire, 1947, Matbatu Daru'l-Kütübi'l-Mısıryye, 85 vd.

55 Kasabbaşızâde, *e'l-Müsülü'l-Eflâtuniyye*, 152a.

ram, birbirinden farklı olarak görülmektedir. Zira, iki âlemin özellikleri dikkate alındığında bu kanaatimizi destekleyen deliller bulmak mümkündür.